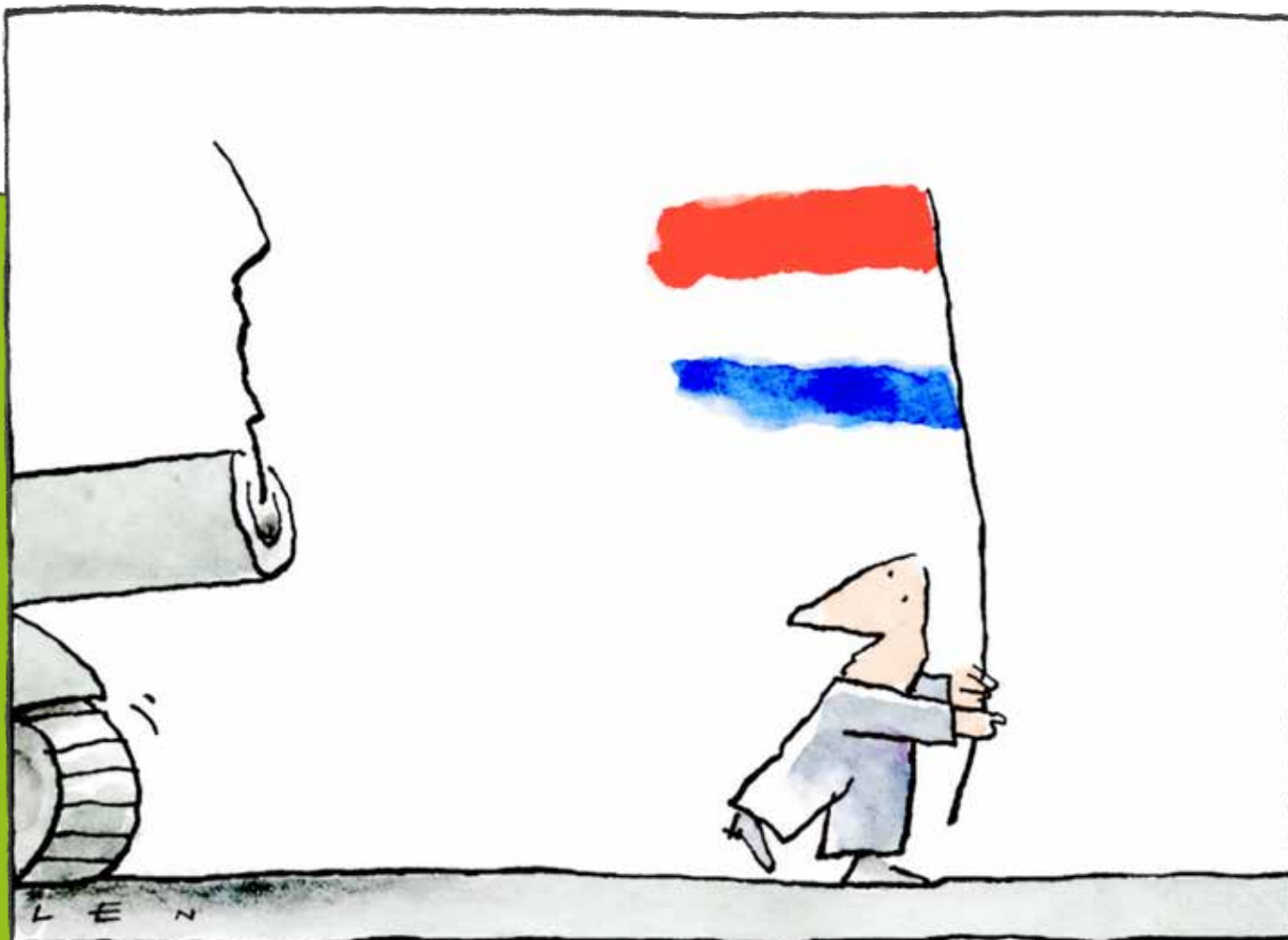

Vredespiraal

jaargang 22 / nummer 3 / augustus 2026

Vorbereiden op oorlog of
Meer investeren in vrede

Vredesweek

De bijbel een
oorlogsboek?

Wapenhandel

Boodschap uit
1935 voor nu

Peacewalk

Vredesactie:
wandelen naar Jeruzalem

IN DIT NUMMER

3

14

16

COLOFON

Vredesspiraal is het kwartaalblad van Kerk en Vrede, de landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid.

Redactie

Mark Akkerman, Henri ten Brinke, Héleen Broekema, Rob van Essen, Leen van den Herik, Ton Rullmann, Margreet Hogeterp (hoofdredacteur).

Abonnement

Als u het werk van Kerk en Vrede onderschrijft en wilt steunen, meld u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 40,- per jaar, inclusief een *abonnement* op *Vredesspiraal* en een aantal keren per jaar een ledenbrief. Een abonnement zonder lidmaatschap kost € 15,- per jaar. Losse nummers € 3,- excl. porto.

Adres

Kerk en Vrede, t.a.v. Vredesspiraal
Postbus 1528, 3500 BM Utrecht
tel. 030-2316666, secretariaat@kerkenvrede.nl
Redactie: hogeterpg@gmail.com
www.kerkenvrede.nl
facebook.com/kerkenvrede
IBAN: NL 14 TRIO 0320 3644 02

Illustraties

©Kerk en Vrede (tenzij anders vermeld)
Cover: Len Munnik

Vormgeving

Circade, Zwolle

Druk

Slimdruk, Leeuwarden

Margreet Hogeterp
3 Voorbereiden op oorlog of investeren in vrede?

Peet Valstar
5 Over zeepbellen en voorlevers

Mark Akkerman
6 Een oude tekst voor nieuwe tijden

Bram Grandia
8 Niets doen is geen optie, niet meedoen wél!

Leen van den Herik
10 Geweldloos opvoeden: Liefdevol grenzen stellen

Henri ten Brinke
12 Hoop en heling voor een wereld in brand

Heleen Hoek
14 Peacewalk: pelgrim of kruisvaarder?

Margreet Hogeterp
16 Jacques Mourad: stem van hoop

Anne Nijssen
18 In de tijd der catastrofes

Rob van Essen
20 Column: Ik zag ze vliegen

21 Vredesnieuws

Margreet Hogeterp
22 Talen naar vrede: Pacifist met machinegeweer

23 Agenda

Toon Tellegen:
24 De vrede

4x per jaar het laatste
vredesnieuws ontvangen?
Word lid of abonnee!

Vorbereiden op oorlog of investeren in vrede?

Met de nieuwe Wet op de Defensiegereedheid (WODG), waarvan het wetsvoorstel in juni naar de Tweede Kamer is gestuurd, wil het kabinet Defensie meer ruimte geven om te oefenen, infrastructuur aan te leggen en sneller op dreigingen te reageren. Procedures worden vereenvoudigd en de minister krijgt extra bevoegdheden om de krijgsmacht sneller gereed te maken. De gevolgen van een verdergaande militarisering zijn voor veel Nederlanders al geen toekomstmuziek meer. Op verschillende plaatsen in het land ervaren burgers nu al de impact van de groeiende militaire activiteiten.

Margreet
Hogeterp

Rond militaire vliegbases zoals Leeuwarden en Eindhoven klagen omwonenden over toenemende geluidsoverlast van jachtvliegtuigen en transporttoestellen. Met de komst van de F-35 zijn de klachten verder toegenomen. "Met het nieuwe vliegtuig is het een indringender en zwaarder geluid geworden, ik vind het soms zelfs beangstigend", zegt een bewoonster uit de omgeving van Vliegbasis Leeuwarden. Een andere omwonende verwoordt het nog scherper: "Eén F-35 maakt meer geluid dan twintig F-16's." Voor bewoners gaat het niet alleen om geluid, maar ook om de impact op hun dagelijks leven. Een inwoner van de regio Leeuwarden beschreef tijdens een bijeenkomst van KRO-NCRV *Pointer* wat er gebeurt wanneer de toestellen laag overvliegen: "Het gesprek in de tuin valt direct stil en de ruiten trillen in de sponningen. Je voelt de bas letterlijk in je borstkas." Ook de nachtrust staat volgens bewoners onder druk. Een melder bij de Commissie Overleg & Voorlichting Milieu schreef: "We snappen dat er getraind moet worden vanwege de situatie in de wereld, maar de frequentie en de vroege ochtend- of late avondvluchten eisen inmiddels een tol op onze nachtrust."

Militarisering leefomgeving

Niet alleen rond militaire vliegbases groeit de onrust. Ook burgerluchthavens worden steeds vaker betrokken bij militaire oefeningen. Omdat Defensie wil kunnen uitwijken naar alternatieve locaties

wanneer militaire bases in een crisis onbruikbaar worden, vinden oefeningen plaats op luchthavens zoals Groningen Airport Eelde.

Daarnaast krijgen inwoners rond oefenterreinen en kazernes steeds vaker te maken met colonnes zware militaire voertuigen op de openbare weg. Rond Havelte, Apeldoorn en Vaassen worden burgers regelmatig geconfronteerd met tanks, pantservoertuigen en militairen in hun directe leefomgeving.

Natuur als bondgenoot

Ook natuurorganisaties maken zich zorgen over de gevolgen van de toenemende militaire activiteiten.

Op de Veluwe en in het Waddengebied waar schuven organisaties als Natuurmonumenten en de Waddenvereniging voor verstoring van kwetsbare ecosystemen. Laagvliegende straaljagers, militaire helikopters en oefeningen met amfibische voertuigen verstoren dieren tijdens broed- en trekseizoenen. Gemeenten botsen bovendien met Defensie over oefeningen tijdens droge periodes vanwege het risico op natuurbranden.

De WODG maakt het eenvoudiger om militaire activiteiten uit te breiden en vergunningprocedures te versnellen. Daardoor bestaat het risico dat natuurbelangen steeds vaker het onderspit delven wanneer zij botsen met militaire doelstellingen. Maar natuur is niet alleen iets wat beschermd moet worden; zij is ook een voorwaarde voor veiligheid. Klimaatverandering, verlies van biodiversiteit, droogte en extreme weersomstandigheden behoren volgens veel wetenschappers tot de grootste veiligheidsuitdagingen van deze eeuw. Wanneer veiligheid uitsluitend militair wordt opgevat, dreigt deze bredere werkelijkheid uit beeld te verdwijnen. Een toekomstgericht veiligheidsbeleid zou daarom niet alleen investeren in defensie, maar minstens zo veel in klimaatbescherming, natuurherstel en duurzame energievoorziening.

Niet gehoord

Minstens zo opvallend als de klachten zelf is het gevoel van machteloosheid dat veel omwonenden ervaren.

Uit een lokaal onderzoek onder bewoners rond Vliegbasis Leeuwarden bleek dat alle respondenten die overlast hadden gemeld ervan overtuigd waren dat klagen geen effect heeft. De conclusie was opmerkelijk: “Honderd procent van de klagers gelooft dat klagen niet helpt.”

Ook in evaluaties van klachtenprocedures klinkt frustratie door. Bewoners geven aan dat zij na verloop van tijd standaardreacties ontvangen wanneer zij herhaaldelijk melding maken van overlast. “Je krijgt het gevoel dat je als structurele klager simpelweg aan de kant wordt geschoven.” Een bewoner uit een gebied waar Defensie uitbreiding overweegt verwoordde zijn zorg als volgt: “Defensie walst dadelijk over lokale bestemmingsplannen en natuurregels heen. Als burger sta je straks compleet machteloos omdat alles onder de noemer nationale veiligheid mag worden doorgedrukt.”

Juist hier raakt de discussie over de WODG aan de kern van democratische besluitvorming. Veiligheid kan niet los worden gezien van vertrouwen. Burgers die zich niet gehoord voelen, verliezen vertrouwen in overheid en politiek. Een werkelijk weerbare samenleving is niet alleen militair voorbereid, maar beschikt ook over sterke democratische processen waarin burgers daadwerkelijk invloed kunnen uitoefenen op besluiten die hun leefomgeving raken.

Een werkelijk weerbare samenleving is niet alleen militair voorbereid, maar beschikt ook over sterke democratische processen.

Rechteloze militairen

De kritiek op de WODG komt niet alleen van burgers en natuurorganisaties. Ook de Algemene Federatie van Militair Personeel (AFMP) maakt zich zorgen. Volgens de vakbond kan de minister bestaande regels rond werk- en rusttijden, veiligheid, toelagen en bevorderingen terzijde schuiven als dat nodig wordt geacht voor de gereedstelling van de krijgsmacht.

De AFMP waarschuwt dat militairen daardoor belangrijke rechtsbescherming kunnen verliezen en spreekt zelfs van een risico op “rechteloosheid”. Dat is opmerkelijk: een wet die de veiligheid van Nederland moet versterken, zou tegelijkertijd de positie kunnen verzwakken van de mensen

die daarvoor verantwoordelijk zijn. Werkelijke weerbaarheid vraagt niet alleen om materieel, maar ook om medewerkers die zich beschermd en gehoord weten.

Verschuiving van macht

Een omstreden onderdeel van de WODG zijn de nieuwe bevoegdheden rond informatieverzameling. Volgens de AFMP kunnen organisaties en personen die als risico voor de gereedstelling van Defensie worden gezien, vergaand worden gemonitord. De bond vreest dat zelfs vakbonden en medezeggenschapsorganen onder druk kunnen komen te staan wanneer zij kritiek uiten op defensiebeleid.

Daarnaast geeft de wet de minister van Defensie bevoegdheden die normaal gesproken alleen gelden in uitzonderlijke noodsituaties, terwijl de parlementaire controle beperkt blijft. Critici waarschuwen dat zo niet alleen externe dreigingen, maar ook een verschuiving van macht binnen de samenleving een risico kan vormen voor de democratische rechtsstaat. Juist daarom zijn transparantie, onafhankelijke toetsing en stevige democratische controle essentieel.

Essentiële voorwaarden

De discussie over de WODG draait uiteindelijk om de vraag wat we onder veiligheid verstaan. Als veiligheid vooral wordt gezien als militaire paraatheid, ligt uitbreiding van bevoegdheden en defensiecapaciteit voor de hand. Maar veiligheid gaat ook over vrijheid, rechtvaardigheid en vertrouwen.

Vanuit dat perspectief zijn diplomatie, internationale samenwerking, conflictpreventie, mensenrechten, sociale cohesie en klimaatbeleid geen bijzaken, maar essentiële voorwaarden voor duurzame veiligheid.

De kernvraag is dan ook niet alleen hoe we ons verdedigen, maar vooral welke samenleving we willen verdedigen. Bereiden we ons vooral voor op oorlog, of investeren we in de voorwaarden die oorlog minder waarschijnlijk maken? ◀

Burgers worden steeds vaker geconfronteerd met tanks, pantservoertuigen en militairen in hun directe leefomgeving.

Over zeepbellen en voorlevers

Met zo'n 250 medestanders blies ik onlangs zeepbellen bij een Rode Lijn-demo voor het PKN-gebouw. Ze staan symbool voor de mooi klinkende, maar nietszeggende en snel uit elkaar spattende woorden die mijn kleinkind tot nu toe gebruikt over wat zij "het Israëlisch-Palestijns conflict" noemen en wij "apartheid". "Zoveel woorden", hoorde ik iemand verzuchten, "hebben we geen nieuwe vormen nodig?" Ik denk van wel en daarvoor hebben we om-vormers en voorlevers nodig. Op alle niveaus. Gelukkig zijn die er altijd weer, ik noem er een paar.

Peet Valstar
voormalig adviseur en kerkelijk werker bij de PKN, columnist bij *Wijs*, het gemeenteblad voor en door mensen die betrokken zijn bij de Janskerkgemeente

Zo waren we bij een optreden van cabaretier Pieter Derks. Zijn toegift gaf ons hoop: "De halve wereld is van ons. De helft van de burens dus daar valt niks te halen. Maar de andere halve wereld, de andere halve wereld, de andere halve wereld is van ons."

De volgende dag beluister ik het lied nog eens en blader in *Voorlevers van een nieuwe samenleving* (herziene editie) van Jelleke de Nooy van Tol.

Overall om ons heen bouwen mensen, bedrijven, organisaties en gemeenschappen in alle sectoren aan een betere toekomst: onderwijs, zorg, bouw, economie en landbouw. Je merkt het nauwelijks in deze turbulente tijd, omdat het niet in het nieuws komt en zich vaak buiten je eigen bubbel afspeelt. *Voorlevers* bevat een atlas van deze onderstroom van initiatieven, onderdeel van die andere halve wereld. De Nooy van Tol heeft een grenzeloos geloof in de kracht van al die initiatieven samen. Geen utopische dromen maar voorbeelden die in de praktijk al plaatsvinden. *Voorlevers*.

Morgen gerepareerd

Een van de initiatieven is dat van econoom Paul Schenderling, die onlangs een inspirerende lezing hield bij ons in Warnsveld. Schenderling

Jelleke de Nooy van Tol, Paul Schenderling, Henk van der Kolk Derks en anderen, *Voorlevers die inspireren, bellen doorprikken en om-vormen*. Uitgeverij Santasado, 2025.

stelt voor om te streven naar een leef 'van genoeg', waarbij we alleen kopen wat echt nodig is. Hij verwijst naar de website *Just Enough*, die een consumptiemodel biedt dat milieu en mens respecteert. Niet meer 'vandaag besteld, morgen in huis', maar 'vandaag kapot, morgen gerepareerd'. Dat leidt tot een rijker leven met meer rust, tijd, gezondheid en creativiteit.

In zijn praktijk betekent het dat hij apparaten minimaal zeven jaar gebruikt, maximaal drie nieuwe kledingstukken per jaar koopt, een deelauto gebruikt, zes dagen per week plantaardig eet en nooit drie lange afstandsvluchten maakt in zijn leven. Au, dat schuurt, maar een concreet voorstel is het wel.

Symbioceen

Terug naar De Nooy van Tol, 74 jaar, afgestudeerd landschapsarchitect. Zij typeert deze twintigste jaren als de *Transition Twenties*. We komen uit het antropoceen, een periode waarin we onszelf boven de natuur plaatsten. We gaan toe naar het symbioceen waarin we weten in balans te komen met de natuur. De overgang is chaotisch en komt nu in een stroomversnelling.

De Nooy weigert zich druk te blijven maken over wat Trump nu weer heeft uitgespookt maar houdt zich liever bezig met hoe het ook kan.

Sceptisch realistisch

Als laatste voorbeeld van een om-vormer noem ik Jan Pronk. In een interview in *Volzin*, jaargang 26 nummer 1, weigert hij cynisch te worden, hij noemt zichzelf "sceptisch realistisch": de kans dat een nieuw initiatief niet lukt is groot, maar er is een kans en die probeer je te vergroten. En als dat niet lukt probeer je weer wat anders. Dat is hoop houden. Hoop is lopen, in actie komen.

Dit artikel is met toestemming overgenomen uit 'Wijs', het gemeenteblad voor en door mensen die betrokken zijn bij de Janskerkgemeente, nummer 3, 2026.

Een oude tekst voor nieuwe tijden

Vorig jaar zomer stuitte ik op de grote jaarlijkse Deventer Boekenmarkt in een doos stokoude brochures, curieus genoeg vooral uit de hoek van of de CPN of de NSB, op een bijzondere vondst: *De ontmanteling der particuliere wapenfabrikanten*, een minibrochure uit de beginjaren van *Kerk en Vrede*. De tekst richt zich tegen de lobbypraktijken en invloed van de wapenindustrie, en blijkt daarmee nog verrassend actueel: "Zij, de wapenhandelaars, stoken de gevoelens van angst en achterdocht aan, want het is uit dien bodem, dat hun dividenden opbloeien. Zij bezigen eerlooze praktijken, welke echter in hùn commercieele moraal er best mee door kunnen."

Mark Akkerman

De brochure *De ontmanteling der particuliere wapenfabrikanten* werd in maart 1935 uitgegeven en behelst een maand eerder in de Eerste Kamer uitgesproken rede van prof. dr. D. van Embden, oftewel David van Embden. Deze hoogleraar economie en politicus leefde van 1875 tot 1962. Van 1918 tot 1946 was hij Eerste Kamerlid voor de Vrijzinnig-Democratische Bond, waarvan ruim twintig jaar als fractievoorzitter. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij lid van de Partij van de Arbeid.

Beroemd debat

In september 1924, een maand voor de oprichting van *Kerk en Vrede*, vond een beroemd debat plaats tussen Van Embden en de uiterst conservatieve oud-bevelhebber C.J. Snijders in de Haagse Dierentuin, met duizenden bezoekers, over defensiepolitiek en bewapening. Na zijn overlijden in 1962 schrijft het *Algemeen Handelsblad*, dat hem naïef idealisme verweet: "Voor een eenzijdige ontwapenaar beschikte prof. Van Embden over een geharnaste welsprekendheid."

De brochure is het tweede deel van een zogenaamde 'Kleine vlugschriftenreeks' en waarschijnlijk ook het laatste. In de bij Het Utrechts Archief ondergebrachte archieven van *Kerk en Vrede* is verder althans alleen het eerste deel uit de reeks opgenomen, het eveneens in 1935 verschenen *Luchtbescherming*? van de in die tijd bekende antimilitarist ir. K.J. Hondius.

Amerikaanse enquête

Het in de brochure opgenomen betoog van Van Embden haakt aan bij de uitkomsten van een recente parlementaire enquête door de Amerikaanse Senaat, 'die een rilling van ergernis en afschuw door de wereld hebben doen gaan'. Het gaat hier om een onderzoek van het Special Committee on Investigation of the Munitions Industry, oftewel het Nye Committee, naar de Republikeinse Senator Gerald Nye, die de commissie voorzat. Dit onderzoek, dat nog doorliep tot begin 1936, richtte zich op de rol van de wapenindustrie, en de financiële en bankiersbelangen daarachter, tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het werd ingesteld na aanhoudende berichten dat deze sectoren, al dan niet in samenspanning met militairen, de Amerikaanse deelname aan die oorlog hadden aangejaagd en daarna prijzen van wapens hadden opgedreven. De commissie vond geen onderbouwing voor zulke vergaande conclusies, maar legde wel praktijken bloot in de sfeer van belangenconflicten en dubieuze lobbyactiviteiten.

Naar dit Amerikaanse voorbeeld bepleit Van Embden een diepgravend onderzoek naar 'mogelijke binnenlandsche invloeden der hier of elders gevestigde wapenfabrikanten'. Van hun moraal heeft hij bij voorbaat geen hoge pet op: 'Ik zal ook niet lang verwijlen bij de gezindheid dezer handelaars in oorlog. Hun cynische zakenbrieven spreken van Genève als: 'een hinderlijke organisatie' die dreigt 'ons' te berooven van de orders voor oorlogsschepen.' Hij verwijst hier naar de Geneefse Conventies, die regels voor oorlogsvoering opstelden.

Luitenant Koster

Van Embden haalt ook Nederlandse connecties aan uit het Amerikaanse onderzoek. Hij noemt in het bijzonder de beroemde luitenant Paul Koster, medeverantwoordelijk voor de introductie van de onderzeeboot bij de Nederlandse marine, die inmiddels werkte als Europees agent voor het Amerikaanse bedrijf Electric Boat Company (als onderdeel van wapengigant General Dynamics nog altijd verantwoordelijk voor een groot deel van de productie van Amerikaanse (nucleaire)

onderzeeërs). Koster dook volop in de wapenhandel en raakte ook betrokken bij een Duits bedrijf dat machinegeweren voor het naziregime produceerde. Zijn carrièreswitch laat zien dat de 'draaideur' tussen Defensie en wapenindustrie, waar met name hoge militairen buiten dienst in representatieve functies bij grote wapenbedrijven opduiken, al een oud fenomeen is. Recenter gingen bijvoorbeeld de vier voorgangers van de huidige Commandant der Strijdkrachten na hun uitdiensttreding adviserende functies in de militaire industrie bekleden.

Lobby- en handelspraktijken

Het betoog van Van Embden richt zich verder op handels- en lobbypraktijken vanuit wapenbedrijven. Hij hekelt de tactieken van de internationale wapenindustrie, zoals prijsopdrijvende onderlinge afspraken, ten koste van de belastingbetaler, en het achterhouden van wapenvoorraden om die later met meer winst te kunnen verkopen. 'Allicht bij voorkeur aan fascistische partijen', schrijft hij erbij, want 'de sympathieën van wapenhandelaars plegen in anti-democratische richting te gaan'. Hij wijst op advertenties van buitenlandse wapenbedrijven in het maandblad van de invloedrijke vereniging 'Onze Vloot', en ontleedt het inspelen op nationalistische sentimenten, dat ze in andere landen net zo hard doen om daarmee vijandschap en afzetoepies bij elkaar bevechtende partijen aan te jagen: 'Wat zullen die gewiekste zakenlieden zich vroolijk maken over hun slachtoffers.' Van Embden benoemt verder onder meer de banden tussen de krijgsmacht en de industrie, corruptiepraktijken en de mogelijke invloed van wapenbedrijven op de pers.

Punt van zorg

De banden tussen krijgsmacht en industrie is ook nu een punt van grote zorg: vertegenwoordigers van de wapenindustrie worden steeds meer omarmd en om inbreng gevraagd, tot aan het aanschuiven bij beleidsvorming toe. Waar Van Embden de toenmalige regering vooral neerzet als een naïef slachtoffer van de vermetele praktijken en invloeden van de wapenindustrie, valt dat heden ten dage niet vol te houden: het militair-industrieel complex is in harmonieuze samenhang aan de slag. Nederland loopt daarbij al jaren achter bij de EU en andere landen als het gaat om transparantie over lobby. De huidige regering kondigde in mei dit jaar eindelijk de invoering van een lobbyregister aan.

De tekst van de brochure *De ontmanteling der particuliere wapenfabrikanten* uit 1935 blijkt verrassend actueel.

Ook wapenexport is in de tijd van Van Embden al een onderwerp, zo blijkt: 'In 1930 hebben de Staatsfabrieken aan de Hembrug zekere onderdeelen geleverd aan particuliere wapenfabrikanten, ten einde hen in staat te stellen, wapens te leveren aan China, voor den rampzaligen burgeroorlog aldaar. Minister Deckers (van Defensie) heeft dezen liefdedienst in het Parlement verdedigd en met zijn verantwoordelijkheid uitdrukkelijk gedekt.' Op dezelfde wijze zagen we de afgelopen jaren dubieuze wapenexporten naar bijvoorbeeld Israël, Saoedi-Arabië, Egypte en Indonesië doorgang vinden. De huidige afbraak van regels over wapenexporten biedt wat dat betreft ook geen uitzicht op verbetering.

Machtige vijand

In deze tijd van militarisering en oorlogsvoorbereiding heeft de wapenindustrie de wind ongekend in de zeilen, met steun van pers, politiek en publiek: orders stromen binnen, er worden tal van (financiële) steunmaatregelen opgesteld om de productiecapaciteit op te voeren, de financiële sector wordt aangespoord om meer in deze industrie te investeren en de invloed op beleid groeit. De woorden van Buskes, destijds voorzitter van *Kerk en Vrede*, in een korte inleiding klinken dan ook nog verrassend actueel: 'Moge dit woord de oogen van velen openen voor het niet te loochenen feit, dat de particuliere wapenfabricage een machtige vijand en de onderwerping van dezen vijand in den strijd voor den vrede een eerste vereischte is.' ◀

Niets doen is geen optie, niet meedoen wél!

'Niets doen is geen optie' is opnieuw het thema van de Vredesweek van Pax. Pacifisme wordt vaak verward met passiviteit. Daarom wil ik een pleidooi houden voor actief níet meedoen: niet aan militarisering en niet aan het aanjagen van vijandbeelden. Daarbij laat ik mij inspireren door een alternatieve lezing van de gelijkenis van de ponden in Lucas 19.

Bram Grandia
lid van de
Theologische
Werkgroep van
Kerk en Vrede

In 2007 schreef columnist Max Pam in *Trouw*: 'De christelijke moraal zoals die nu bestaat, lijkt werkelijk in niets op wat er in de Bijbel staat. In Lucas zegt Christus gewoon: 'Mijn vijanden (...) breng ze hier en sla ze dood.'

Hij verwijst naar Lucas 19, waar Jezus eerst zegt dat hij gekomen is om 'te zoeken en te redden wat verloren was' (vers 10), maar waar de daaropvolgende gelijkenis eindigt met de opdracht om tegenstanders te doden (Lukas 19:27).

Max kan zich voor zijn uitleg beroepen op een lange kerkelijke uitlegtraditie die zegt dat Jezus in de gelijkenis van de ponden 'de man van voorname afkomst' is. Hij gaat naar een ver land, de hemel, om koning te worden en geeft zijn volgelingen belangrijke posities. Bij wederkomst zal hij het laatste oordeel uitspreken over de ongelovigen, zij die zich niet tot koning Jezus bekeerd hebben.

Zo gelezen heeft de tekst 'En die vijanden van mij die niet wilden dat ik koning over hen werd breng hen hier en slacht hen af (want dat staat er in het Grieks) voor mijn ogen' gediend als legitimatie om massaal niet-christenen, joden en dissidente christenen (kettters) af te slachten.

Een raadselverhaal

In tegenstelling tot de traditionele lezing, gaat het volgens mij in deze tekst om iets heel anders. Het is een raadselverhaal dat de toehoorder uitnodigt positie te kiezen. Bij wie van de mensen ligt je sympathie, bij de heer, bij de knechten, bij de knecht die dienst weigert? Jezus vertelt het vlak voordat hij Jeruzalem binnengaat. Veel mensen verwachten dat hij het Romeinse gezag zal omverwerpen en Gods koninkrijk zal vestigen. In plaats daarvan geeft Jezus een politieke analyse.

Eerst een stukje geschiedenis. Na de dood van Herodes de Grote reisde zijn zoon Archelaüs naar Rome om van keizer Augustus het koningschap te ontvangen. Een delegatie verontruste burgers probeerde dit te verhinderen. Volgens de joodse geschiedschrijver Flavius Josephus was Archelaüs een wrede heerser die kort voor zijn vertrek een opstand in de tempel bloedig had neergeslagen, waarbij drieduizend mensen omkwamen. Zijn naam is verbonden met het woord 'afslachten'. Hij regeerde door loyaliteit te belonen met geld, macht en grondgebied. Voor Jezus' toehoorders was de verwijzing waarschijnlijk herkenbaar: de man van voorname afkomst lijkt veel meer op Archelaüs dan op Jezus.

Wat Jezus hier vertelt, is de harde alledaagse werkelijkheid. Jezus schildert hoe deze regeerders hun macht uitoefenen. Mammon beheerst hen. Het gaat op de wijze van het Monopolyspel: wie rijk is, wordt nog rijker, wie niets heeft ook wat hij heeft wordt hem nog ontnomen. Dat is de werkelijkheid van het aardse koninkrijk. Zo gaat het eraan toe, tot in Jeruzalem, zelfs tot in het hart van de tempel.

De derde knecht

Eén knecht doet niet mee. Hij bewaart het geld en geeft het ongewijzigd terug. In veel Bijbelcommentaren geldt hij als een luie dienaar die zijn opdracht niet uitvoert. Dat is begrijpelijk als je de koning in het verhaal met Jezus vereenzelvigt. Maar wat gebeurt er als we deze knecht serieus nemen? Zijn woorden klinken niet als een compliment, maar als een aanklacht: de heer 'vordert terug wat hij niet heeft gestort en oogst wat hij niet heeft gezaaid'. Daarin klinkt de stem van de profeten door, zoals Jesaja die waarschuwt tegen degenen die steeds meer huizen en akkers naar zich toe trekken, totdat er voor anderen geen plaats meer overblijft (Jes. 5:8). De vraag waarom de knecht het geld niet op de bank heeft gezet, lijkt logisch, maar niet voor iemand die leeft volgens de Torah. Die keurt immers rente op leningen aan armen af (Ex. 22:24). Deze knecht luistert naar de Torah en werkt niet mee aan het machtsstelsel van de heer. Mogelijk verwoordt hij daarmee het protest van het gezantschap van verontruste burgers.

De gelijkenis van de ponden: bij wie ligt je sympathie, bij de heer, bij de knechten, bij de knecht die dienst weigert?

Jezus als knecht

Zo gelezen staat de derde knecht die buitengesloten wordt, model voor Jezus van Nazareth. De tegenstanders die afgeslacht worden zijn degenen die het opnemen tegen deze wijze van machtsuitoefening. Jezus voorop. Zo krijgt zijn koningschap – door dienst te weigeren – vorm.

Dat past bij wat Marcus vertelt. Wanneer de leerlingen discussiëren wie de belangrijkste zal zijn, zegt Jezus: 'Zo mag het bij jullie niet gaan. Wie de belangrijkste wil zijn, moet dienaar van allen zijn' (Marc. 10:42-45). Ik stel me voor dat Lukas zijn evangelie schreef met het Marcus-evangelie in de hand en zocht naar een voorbeeld dat hij vond in hoe de machthebbers van die tijd opereerden. Op die manier wil Jezus geen koning zijn en zo zal het ook onder de leerlingen niet zijn. Die derde knecht gaat voor op een andere weg.

Het is een ramp dat de gelijkenis van de ponden de motor is geworden achter een christelijke talentenjacht, munitie voor een kruistochten-theologie en een argument voor het afslachten van de vijanden van Christus, te beginnen bij de Joden. Het is hoog tijd voor én een andere uitleg én het protesteren tegen iedere verbinding van de naam van Jezus Christus met het afslachten van vijanden.

Vanaf Lucas 20 lezen we hoe Jezus als 'de knecht des Heren' door de knechten van de machtige politiek en religieuze heersers wordt aangepakt.

Zij doen met Jezus zoals deze heer in het verhaal met zijn tegenstanders doet. Hij wordt aan het kruis gehangen.

Actieve dienstweigering

Wat een vreselijk misverstand dat de God van Jezus wordt afgeschilderd als een afslachter. Dat met deze tekst zoveel Joden in de geschiedenis zijn afgeslacht tot meerdere eer en glorie van Jezus. Wat een omkering van Jezus' verkondiging. Exegese, bijbeluitleg is geen onschuldig vak. Hoe belangrijk om ook in de kerk onmogelijke verhalen niet voor zoete koek aan te nemen. Laten we die uitleg die Jezus' naam verbindt met afslachten, wantrouwen en afbreken.

Juist daarin ligt een belangrijke bijdrage van *Kerk en Vrede*. Weigeren mee te doen aan de dominante militarisering in theorie en praktijk is niet 'niets doen', maar een vorm van actieve dienstweigering. Deconstructie van gemilitariseerde teksten is ook een vorm van vredesopbouw. ◀

Bronnen

De auteur van dit artikel, Bram Grandia, geeft aan 'schatplichtig' te zijn aan Harry Zeldenrust, oud-studiesecretaris van *Kerk en Vrede* die hem op het spoor bracht door zijn artikel 'De economie van het Koninkrijk, bijbelse verkenning over een gelijkenis van Jezus' (*Kerk en Vrede*, oktober 1988).

Dit artikel is een bewerking van Grandia's artikel 'Over woekeren met talenten en het afslachten van tegenstanders' in het boek van Ton van der Lingen en Greetje Witte-Rang (red.), *Oorlog verkopen. Over taak, media, religie en politiek*. Gorinchem, 2009 p. 61-66.

Een bewerking daarvan verscheen in *Volzin* onder de titel 'Het gelijk van de luie knecht'.

Liefdevol grenzen stellen

Geweldloos opvoeden klinkt voor veel ouders als een ideaal: een thuissituatie waarin kinderen zich veilig, gehoord en geliefd voelen, zonder straf, schreeuwen of fysieke correcties. Toch roept het in de praktijk vaak vragen op: Hoe houd ik mijn grenzen zonder stem te verheffen? Wat doe ik als mijn kind totaal uit de bocht vliegt?

Jacobine
van Weelden
ontwikkelings-
psycholoog

Geweldloos opvoeden betekent niet dat alles mag. Integendeel: het draait om duidelijke grenzen, respectvolle communicatie en consequent gedrag van ouders. Kinderen leren niet alleen door woorden, maar vooral door voorbeeld. Een ouder die met kalmte en empathie reageert, geeft een veel krachtiger boodschap dan iemand die boos uitvalt. Van macht naar verbinding.

Verbinding centraal

Traditioneel werd opvoeding vaak gezien als een kwestie van macht: ouders bepalen, kinderen gehoorzamen. Diverse onderzoeken hebben naderhand aangetoond dat een autoritaire stijl

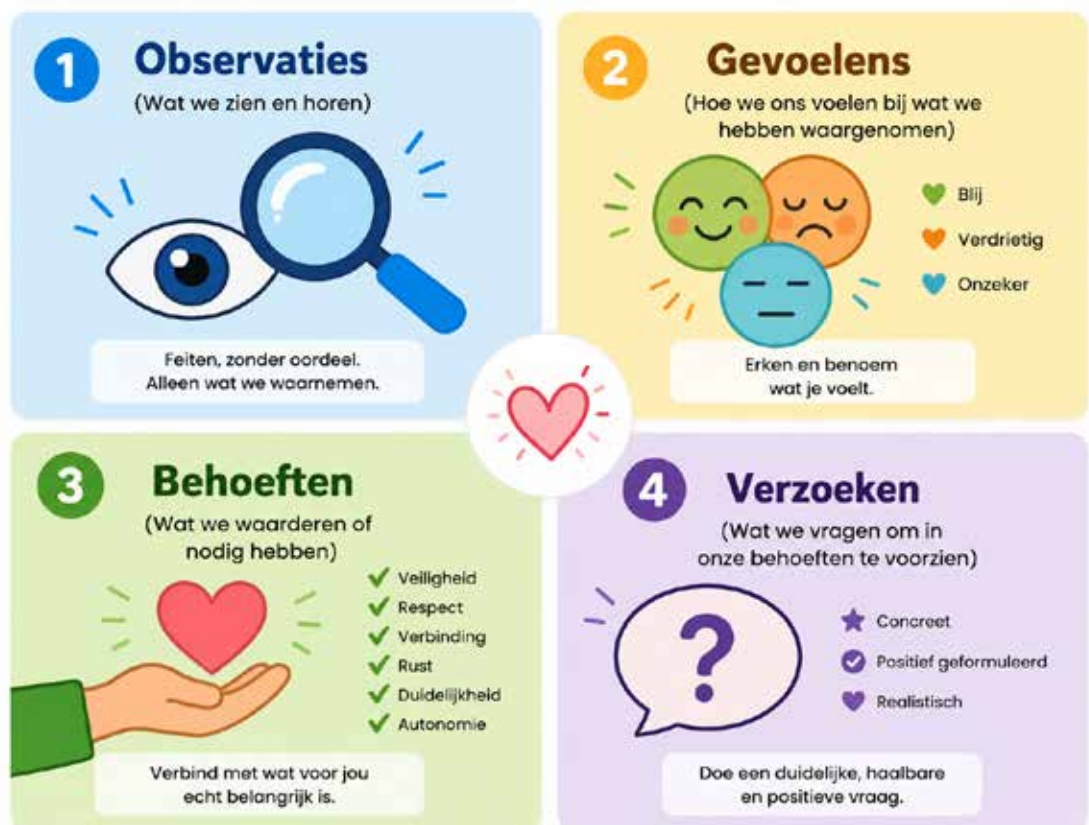
op de lange termijn schadelijk kan zijn voor de ontwikkeling van zelfvertrouwen en sociale vaardigheden van het kind.

Geweldloos opvoeden verschuift de focus: niet macht maar verbinding staat centraal. Het betekent dat ouders proberen te begrijpen wat er achter gedrag schuilgaat. Een driftbui van een kind is vaak geen onwil, maar onvermogen om emoties te reguleren. Door eerst te erkennen wat een kind voelt ("Ik zie dat je boos bent omdat het niet lukt") ontstaat ruimte om samen te zoeken naar een oplossing.

Grenzen stellen

Veel ouders zijn bang dat geweldloos opvoeden neerkomt op 'grenzeloos' opvoeden. Dat is een misverstand. Grenzen stellen is juist essentieel, maar de manier waarop maakt het verschil. In plaats van een straf of tik, kun je kiezen voor:

- *Concreet gedrag benoemen*: "Met speelgoed gooien kan gevaarlijk zijn."
- *Alternatieven bieden*: "Wil je gooien, dan kan dat met de bal buiten."
- *Gevolgen uitleggen*: "Als je blijft gooien, ruimen we het speelgoed even op."

Vier stappen
van geweldloze
communicatie.

Kinderen leren zo dat hun gedrag invloed heeft, zonder dat ze zich afgewezen of vernederd voelen.

Vier stappen

Geweldloze communicatie is hierbij een krachtig hulpmiddel. Het gaat om vier stappen: waarnemen, gevoel benoemen, behoefte uitspreken en een verzoek doen. Bijvoorbeeld: "Ik zie dat de kamer een rommel is (waarneming). Dat maakt me onrustig (gevoel). Ik heb behoefte aan rust en overzicht (behoefte). Wil je meehelpen opruimen? (verzoek)."

Door gevoelens en behoeften te delen in plaats van te beschuldigen, ontstaat meer samenwerking en minder strijd. Hoe dit er in de praktijk uit ziet, laat ik zien aan de hand van enkele voorbeelden uit mijn werk en persoonlijke leven.

Probeer te begrijpen

In mijn psychologiepraktijk zie ik regelmatig ouders die worstelen met de boosheid en weerstand van hun kind. Vaak gaat het om kinderen die bij het minste of geringste in de 'strijdstand' schieten: ze weigeren mee te werken, schreeuwen of smijten met deuren. Ouders voelen zich machteloos en grijpen soms naar harde woorden of straffen, in de hoop grip te krijgen. Wanneer we dit gedrag samen onderzoeken, blijkt boosheid vaak een uiting van een dieperliggende behoefte: het gevoel niet gehoord te worden, of te weinig invloed te hebben op het eigen leven. Geweldloos opvoeden betekent dan niet dat je de woede laat gaan, maar dat je als ouder probeert te begrijpen wat erachter zit. Geweldloos opvoeden schept ruimte: je pakt de onderliggende boodschap van het gedrag op, in plaats van alleen te reageren op de vorm.

Even stilstaan

Ook in mijn eigen gezin met vijf slimme, temperamentvolle kinderen word ik dagelijks uitgedaagd om dit in de praktijk te brengen. Neem de ochtenden: iedereen moet op tijd naar school, maar de een wil niet ontbijten, de ander kan zijn schoenen niet vinden, nummer drie wil toch andere kleren aan, de vierde heeft een beker drinken omgegooid en nummer vijf besluit juist dan een hevige discussie te beginnen over wie er naast papa of mama naar school mag fietsen. Het is verleidelijk om te roepen: "Nu is het klaar!" Maar juist in die momenten helpt het om even stil te staan. Door de chaos te benoemen en duidelijke keuzes te geven ("We gaan ons nú klaarmaken en de schoenen aan doen, daarna praten we verder over het fietsen") blijft de sfeer hanteerbaar. Natuurlijk lukt het niet altijd, maar ik merk dat kinderen sneller meebewegen wanneer ik rustig blijf en hun gevoelens erken. Daarnaast wordt het

voor mezelf als moeder steeds makkelijker om dit communicatiepad te bewandelen naarmate ik het vaker toepas; het wordt een soort automatisme.

Kindermediators

Op onze basisschool werken kindermmediators binnen het programma 'De Vreedzame School'. Dit zijn leerlingen uit de bovenbouw die getraind worden om ruzies tussen klasgenoten te helpen oplossen. Laatst ontstond er bijvoorbeeld een conflict tussen twee tieners over een voetbalwedstrijd, wat bijna tot slaande ruzie leidde. De kindermmediators werden erbij geroepen. Zij begeleidden het gesprek: eerst mochten beide kinderen hun verhaal vertellen, daarna werd gevraagd wat ieder nodig had om het weer goed te maken. Uiteindelijk kwamen ze zelf met een oplossing: samen nieuwe afspraken maken over de spelregels. Dit soort ervaringen laat zien dat ook tieners leren hoe ze door middel van luisteren, samenvatten en vragen stellen, tot een oplossing kunnen komen. Voor hen is het niet alleen een manier om ruzies op te lossen, maar ook om sociale vaardigheden te oefenen die later van pas komen in vriendschappen, studie en werk.

Uitdagingen en realiteit

Geweldloos communiceren is geen toverformule. Iedereen kent momenten van vermoeidheid, irritatie of machteloosheid. Het gaat er niet om altijd perfect te reageren, maar om bewust te kiezen voor herstel. Een eenvoudige "Sorry dat ik net zo boos werd, zullen we opnieuw proberen?" is vaak al helend en geeft kinderen het voorbeeld dat fouten maken en herstellen bij het leven hoort.

Vertrouwen en veerkracht

Geweldloos opvoeden en geweldloos communiceren vraagt tijd, aandacht en vooral oefening. Het betekent leren luisteren naar gevoelens en behoeften, grenzen stellen met respect en steeds weer kiezen voor verbinding. Het is geen gemakkelijke weg, maar wel een die kinderen wapent met vertrouwen, veerkracht en de vaardigheid om later zelf relaties op te bouwen zonder geweld. ◀

Doorpraten?

Neem contact op met Jacobine van Weelden, MfN-registermediator en psycholoog i.o. via vanweelden-mediation.nl.

Literatuur en inspiratie

- Gordon, T., *Luisteren naar kinderen. De Gordon Methode. Leer hoe je kinderen écht laat praten en samen conflicten oplost.*
- Rosenberg, *Geweldloze communicatie: ontwapenend, doel-treffend en verbindend. Beschrijft de vier stappen van geweldloze communicatie: waarnemen, gevoel, behoefte en verzoek.*
- Mol, J., *De giraf en de jakhals in ons: geweldloos communiceren in de praktijk. Geweldloze communicatie in alledaagse situaties.*
- Delfos, M. F., *Luister je wel naar mij? Vanuit het kindperspectief.*
- Programma's als 'De Vreedzame School'.

Hoop en heling voor een wereld in brand

Van 24-26 april vond in Milton Keynes (VK) de jaarlijkse conferentie plaats van *Church and Peace*, het Europese oecumenische vredesnetwerk, waar ook *Kerk en Vrede* bij aangesloten is. Samen met andere vredesorganisaties die actief zijn in het Verenigd Koninkrijk, was gekozen voor het thema 'Healing from conflict'.

Henri ten Brinke

In de voorbereiding van de conferentie hadden de organisatoren niet kunnen vermoeden hoe urgent dit thema zich momenteel wereldwijd aandient. Dit sentiment was tijdens de conferentie bij alle deelnemers voelbaar en zichtbaar. In een wereld die steeds meer in brand lijkt te staan is omgaan met conflicten een precair onderwerp. Waar te beginnen en vooral hoe.

Wereld in brand

Het antwoord op deze vraag ontvouwde zich voor mij persoonlijk gaandeweg het weekend van de conferentie op ongedachte wijze. In de conferentiezaal waren vier 'multimedia-canvasen', schilderijen van lokale kunstenaars, tentoongesteld die een indringende verbeelding gaven van hoe een wereld in brand eruitziet. Bij alle gesproken, gezongen en gebeden woorden viel de aandacht bijna onontkoombaar op deze artistieke verbeelding. In volgorde droegen de vier schilderijen de opschriften: 'devastation' (verwoesting), 'despair' (wanhoop), 'healing' (heling) en 'hope' (hoop). De constante in de schilderijen was een witte vredesduif.

Deze verbinding van gesproken woord en artistieke verbeelding straalde helend en heilzaam uit op het verloop van de conferentie. Het zorgde bij mij voor een verinnerlijking van 'healing from conflict'.

Militarisering

De vraag die voortdurend gesteld werd was hoe pacifisten zich kunnen verhouden tot de militarisering die in Europa in gang is gezet. Een proces dat is begonnen met de Russische invasie in Oekraïne in februari 2022 en in 2025 in een stroomversnelling is geraakt sinds Donald Trump de Europese NAVO-landen tot veel

hogere defensie-uitgaven heeft gedwongen. Het dominante geluid dat daarbij klinkt is dat Europa militair op eigen benen moet kunnen staan. De tijd is voorbij dat Europa kan vertrouwen op de VS als traditionele bondgenoot. Te lang hebben wij kunnen schuilen onder de Amerikaanse militaire paraplu. Van alle kanten wordt ons verteld dat Europa zonder de VS kwetsbaar is door jarenlang verwaarloosde eigen defensie waardoor het een makkelijke prooi is voor de vermeende dreiging van Rusland. Het is een, zo is inmiddels gebleken, lastig te weerleggen frame dat steeds dwingender over alle Europese landen wordt uitgerold.

De stem van de vredesbeweging is daarin zo goed als nog niet hoorbaar. De verlegenheid, de kennelijke onmacht en de onderdrukte woede is op zo'n conferentie dan ook voelbaar. "Enough is enough", riep iemand geëmotioneerd uit.

Zingen tegen woede

Om een begin van een antwoord te vinden op de vraag hoe dit te pareren helpt het om de verlegenheid, de onmacht en de woede in jezelf onder ogen te zien. En dat gebeurde ook.

In de vorige *Vredespiraal* werd in een mooi artikel de kracht van het zingen uitgelegd. Zingen stelt in staat om je verlegenheid, je onmacht en je woede te boven te komen, er letterlijk uit te zingen. En wat mooi dat daarbij dan zoveel vredesliederen ter beschikking staan. Teksten uit een rijke wereldwijde, pacifistische en (jawel) kerkelijke traditie.

Kaïn en Abel

In een van de twee keynotelezingen tijdens de conferentie gaf de Kroatische theoloog Siniša Klem aan de hand van het verhaal van Kaïn en Abel in Genesis 4 een exegese over hoe een weg naar verzoening in schijnbaar uitzichtloze conflicten kan worden gevonden.

Het verhaal van de broedermoord confronteert de lezer met een slachtoffer en een dader. Twee rollen die potentieel in elk mens schuil gaan. Vanuit de 'zondeboktheorie' van de Franse filosoof René Girard toonde de spreker aan dat het goed is om te erkennen dat het slachtoffer een dader en de dader een slachtoffer kan worden. Erkenning van dat besef kan helpen om de spiraal van geweld

te doorbreken en tot verzoening te komen. Om antwoord te kunnen geven op die cruciale vraag: 'Ben ik mijn broeders hoeder?' Het erkennen dat de rollen van dader en slachtoffer heel dicht bij elkaar liggen weerhoudt ervan de wereld simplistisch in te delen in goeden en kwaden. Een heilloos zwart-witschema dat altijd weer opnieuw de opmaat blijkt naar nieuwe conflicten. Een schema ook dat blind maakt voor eigen gemaakte fouten.

Geweldloze weerbaarheid

Het is niet eenvoudig om in een verhardende en polariserende wereld te blijven zoeken naar vrede, heling en verzoening. Om überhaupt in gesprek te blijven met mensen die diametraal tegenover je lijken te staan. Hierover was veel wederzijdse herkenning. In een van de workshops waaraan ik deelnam kreeg ik een inspirerende tekst aangereikt die werkte als een eye-opener. Vredesactiviste en quaker Barbara Deming (1917-1984) verwoordde de paradox van geweldloosheid in haar essay *Revolution and Equilibrium* als 'the two hands of nonviolence':

With one hand we say to one who is angry, or to an oppressor, or to an unjust system: "Stop what you are doing. I refuse to honor the role you are choosing to play. I refuse to obey you. I refuse to cooperate with your demands. I refuse to build the walls and the bombs. I refuse to pay for the guns. With this hand I will even interfere with the wrong you are doing. I want to disrupt it". But then the advocate of nonviolence raises the other hand. It is outstretched – maybe with love and sympathy, maybe not – but always outstretched ... With this hand we say: "I won't let go of you or cast you out of the human race. I have faith that you can make a better choice than you are making now, and I'll be here when you are ready. Like it or not, we are part of one another".

Deze woorden geven krachtig weer hoe wij in een tijd van oorlogsframing, militarisering en polarisatie humaan en weerbaar kunnen blijven; hoe we onszelf moeten blijven trainen in die soms zo onmogelijke opdracht om een hand te reiken aan hen die verkeerde keuzes maken. Voor een hernieuwd moreel beraad binnen de vredesbeweging ligt hier een belangrijke taak. Laten wij die dan ook maar oppakken. ◀

Wat is Church and Peace?

Church and Peace is een Europees oecumenisch netwerk van meer dan 110 vredeskerken, christelijke leefgemeenschappen, trainingscentra en vredesorganisaties. Het netwerk is geworteld in de traditie van de historische vredeskerken (zoals doopsgezinden, quakers en Church of the Brethren), maar staat open voor alle christenen. *Church and Peace* zet zich actief in voor geweldloosheid, conflictresolutie, sociale rechtvaardigheid en het bouwen van een cultuur van vrede in Europa en daarbuiten.

Vraag, programma en doel

Van 24 tot en met 26 april 2026 kwamen vredesactivisten en kerkvertegenwoordigers samen in het Britse Milton Keynes voor de conferentie 'Healing from Conflict'. Centraal stond de vraag hoe gemeenschappen en individuen kunnen helen van de diepe wonden die oorlog, structureel geweld en maatschappelijke polarisatie achterlaten. Het programma bestond uit een en dynamische mix van theologische reflectie en praktijk met keynotelezingen (onder andere over internationale diplomatie en lokale verzoening), interactieve workshops, creatieve sessies en gezamenlijke gebedsmomenten.

Het doel was het uitwisselen van concrete methoden voor geweldloze conflictbeheersing en het bemoedigen van elkaars vredeswerk in een onrustig Europa.

Peacewalk: pelgrim of kruisvaarder?

Pelgrimeren leek mij nooit iets. Toch liep ik mee met de Peacewalk naar Jeruzalem/Al-Quds, een internationale vredestocht die mensen uit verschillende tradities samenbrengt.

Heleen Hoek
Peace Secretary
van Servas

Laat ik eerlijk zijn; ik heb niks met pelgrims en al helemaal niet met eenzaam de Jacobsweg wandelen naar Compostella. Wat zoek je daar? Wat zoek je onderweg? Waarom zou je moeilijke glibberige afdalingen en dito klimpartijen moeten nemen als de weg langs de rivier makkelijker is? En misschien uitgeput buiten slapen, of kletsnat je boeltje mee zeulen? Moet je boete doen, moet je jezelf pijnigen, moet je afzien van elke vorm van comfort, geen douche, geen schone lakens op een zacht bed? Moet iedereen je op afstand al ruiken?

Ten strijde?

Toch trekt de Peacewalk naar Jeruzalem/Al-Quds wel aan mij, juist omdat hij naar Jeruzalem gaat. In de Middeleeuwen trokken ook kruisvaarders naar Jeruzalem. Zij gingen deels over zee en trokken daar ten strijde tegen de overheersers die de joods-christelijke historie van de stad omverwierpen. Is dat wat mij trekt?

De tijdgeest, het keerpunt in deze tijd, het keerpunt der tijden, vraagt dat ik zal gaan. Maar ga ik dan ten strijde? Misschien tegen mijn zelfzucht, tegen mijn comfortabele luxe westerse levenswijze. Deze tijd vraagt begrip, zachtheid, nuance,

samenleven en ook wakker opstaan tegen onmacht. Deze tijd vraagt ook: laat de stille liefdevolle bewegingen maar zien hoe sterk ze zijn en dat ze kunnen volhouden.

Stad van de Vrede

Het idee om naar de drieduizend jaar oude stad Jeruzalem te gaan, of in het Arabisch Al-Quds, dat 'Stad van de Vrede' betekent, raakte mij diep en motiveert mij om als wandelaar enkele etappes van deze lange route te volgen. Dat heeft voor mij al een lange voorgeschiedenis. Vijftig jaar geleden, toen ik als vrijwilliger in Israël werkte, bedacht ik al dat in Jeruzalem alle besognes van de wereld bij elkaar komen. Alles, maar dan ook alles komt daar samen. Grote wereldvraagstukken, de economie, het verschil tussen arm en rijk, de oude oosterse wetenschappen en samenlevingen en de moderne westerse seculiere wetenschap en samenlevingen, islam, joodse en christelijke religies. Nu is dat alles uiteindelijk tot een brandpunt geworden in de hedendaagse oorlogen. Als je wilt hopen dat er op wereldniveau vrede komt, zal dat hier moeten plaatsvinden, hier vandaan moeten gebeuren.

Was ik een visionair? Het is een diep gevoeld weten. Met de aankondiging van de Peacewalk herkende ik dit als bij toverslag. *De Flame of Hope*, een vlammetje van hoop, kan hier ontstaan en wordt ernaartoe gebracht. Hoe abstract ook.

Vertrekceremonie

Op 25 april is de Dominicus in Amsterdam stampvol tijdens een gloedvolle vertrekceremonie. Met bijdragen van een imam, rabbijn, predikant, pastor en humanistisch verzorger. Met meditatie, de zegen, liederen, getuigenissen en het aandragen van de *Flame of Hope*. Daarna lopen we met zo'n driehonderd mensen over de voetpaden als een lange dunne slang, deels in stilte: met witte vlaggen en witte vanen.

Elke dag verder...

De pelgrimsgroep, soms klein, is indrukwekkend om te zien. Vooraan loopt iemand met de grote houten pelgrimswandelstok, iemand met het

The Future is Peace

De Peacewalk is een vijftien maanden durende pelgrimage vanuit verschillende Europese steden naar Jerusalem/Al-Quds. Onderweg wandelen duizenden mensen mee, ontmoeten lokale peacebuilders en delen verhalen van hoop, verzoening en verbinding.

The Future is Peace is ook de titel van een boek van de Israëliër Maoz Inon en de Palestijn Aziz Abu Sarah. Hun boodschap vrede begint met het erkennen van elkaars pijn – vormt een belangrijke inspiratiebron voor de Peacewalk. Loop mee. Een dag, een week of langer. Doneer of raak op een andere manier betrokken.

Meer informatie: peacewalk.info.

Van elf tot twaalf uur wordt in stilte gewandeld en kun je nadenken over de vraag van vandaag.

petroleumlampje en in de groep lopen enkele mensen met een witte vlag waarop een duif staat afgebeeld en de letters 'Peacewalk'.

In de groep Nederlandse en Belgische pelgrims die nu door Europa loopt, lopen een 35-jarige en een 83-jarige. Zij hebben beiden op hun eigen manier een sabbatical jaar genomen, zijn begeisterd en toegerust om de Peacewalk te lopen. Ze zijn evenwichtig, sterk en trouw aan hun idee. Het ongemak en de uitdagingen zijn groot. Elke dag opnieuw opstarten, ook na een slechte nacht op een zaaltje, en verder gaan, stap voor stap.

Dagelijkse rituelen

De pelgrims logeren bij plaatselijke vredesgroepen thuis, zoals Servas, of bij een religieuze instelling of sportcomplex. Als ze in de ochtend weer samen zijn, begint de dag met het aansteken van het petroleumlampje: de *Flame of Hope*.

Lokale medewandelaars komen erbij en om tien uur staan we kort in de kring. We vertellen om beurten wat de vraag van gisteren gebracht heeft, waarna de vraag van deze dag wordt meegedeeld. Bijvoorbeeld: wat maakt je verdrietig en hoe ga je ermee om? Wat geeft je hoop? Hoe ervaar je gastvrijheid en hoe ga je daarmee om?

Wandelen. Je wandelt mee tot zover je kunt en wilt. Ik wandel onder andere mee in de glooiende heuvels en bossen van Bonn naar Bad Breisig en ervaar hoe sterk en mooi de natuur is. We plukken kruiden voor de avondthee, we schrijven op stenen een tekst en laten die achter. Van elf tot twaalf uur wordt in stilte gewandeld en kan ik nadenken over de vraag van vandaag. Iedereen draagt bij aan dit samen optrekken met oog voor het totaal.

Je steunt elkaar bij moeilijke passages. En daar waar het pad vlak is, voel ik me verbonden in de gesprekken.

Iets doen

Vooral als ik achteraan loop komen de vragen en opmerkingen. "Een manier om iets te doen tegen de onrust van deze tijd," zoals een man verwoordde die ik sprak over wat we deden.

"Jullie zijn vooral mensen die niet *tegen* iets zijn maar *voor* iets zijn en met dat doel lopen. *Wie kan er nu tegen vrede zijn?* Tegen vrede brengen voor Jeruzalem." De rol van hekkensluiter was dankbaar.

Zelf verantwoordelijk

Als in de loop van de dagen en weken het wandelen en het samenleven met dit interreligieuze doel je te machtig wordt, moet je gewoon stoppen. Op geen enkele wijze mag je jezelf noch de groep in gevaar brengen. Bedenk dat je te allen tijde zelf verantwoordelijk bent voor je mentale, religieuze en fysieke gesteldheid. Je kunt altijd op een ander moment weer instappen.

En ook – en dat is de andere kant – ervaar je dat wandelaars zich gekend en gehoord voelen en door hun verdriet heenkomen. Ze knappen op, nemen afscheid en hervinden hun weg.

Peacebuilder zijn is een reusachtig grote opgave die je oefent door dag in, dag uit, stap voor stap te gaan en door te gaan. Het dagelijks wandelen is een zware en gezonde inspanning en wordt niet gezien als sportieve prestatie. Het is uithouden, rust bewaren, alert zijn en begripvol en liefdevol met elkaar omgaan. Het is een opgave om van – en door elkaar te leren wat 'in vrede leven' betekent. ◀

Jacques Mourad: stem van hoop

Door de jaren heen heeft Vredesspiraal regelmatig aandacht besteed aan de Syrisch-katholieke priester en later aartsbisschop Jacques Mourad. Voormalig redactielid en journalist Yosé Höhne-Sparborth schreef geregeld over hem, onderhield contact met Mourad en vertaalde en bewerkte verschillende van zijn teksten en interviews voor een Nederlandstalig publiek.

Het levensverhaal van Mourad raakt aan vragen die ook binnen de vredesbeweging steeds opnieuw terugkeren: hoe blijf je mens te midden van geweld? Hoe voorkom je dat angst omslaat in haat? En is verzoening mogelijk wanneer alles lijkt te wijzen op verdere polarisatie?

Margreet
Hogeterp

Jacques Mourad werd in 1968 geboren in Aleppo en sloot zich als jonge priester aan bij de gemeenschap van het klooster Mar Musa, gesticht door de jezuïet Paolo Dall'Oglio. Deze gemeenschap heeft een bijzondere missie: het bevorderen van vriendschap en dialoog tussen christenen en moslims. Mourad hielp jarenlang mee aan de opbouw van deze gemeenschap en werd later verantwoordelijk voor het klooster van Mar Elia bij de Syrische stad Al-Qaryatayn.

Volgens Höhne-Sparborth is juist deze keuze voor ontmoeting essentieel om Mourad te begrijpen. Waar religieuze identiteit vaak wordt gebruikt om grenzen te trekken, ziet hij geloof als een brug tussen mensen. Zijn leven staat in het teken van wat de gemeenschap van Mar Musa noemt: liefde voor God door liefde voor de ander, ongeacht diens religie, afkomst of overtuiging. Deze visie kreeg vorm in de dagelijkse praktijk. Het klooster ontving bezoekers van uiteenlopende achtergronden. Gebed, gastvrijheid en gesprekken gingen er hand in hand. Voor Mourad was dialoog geen luxe die pas mogelijk wordt wanneer er vrede is. Integendeel: juist in tijden van spanning en conflict is ontmoeting noodzakelijk.

Syrië in oorlog

Toen in 2011 de Syrische opstand uitbrak en uitgroeide tot een bloedige burgeroorlog, bleef Mourad bij zijn gemeenschap.

Terwijl veel buitenlandse religieuzen Syrië verlieten, besloot hij te blijven. Zowel christenen als moslims vonden onderdak in zijn klooster.

Hij probeerde de lokale gemeenschap bijeen te houden terwijl de oorlog steeds dichterbij kwam. Mourad groeide in die jaren uit tot een moreel anker voor de inwoners van Al-Qaryatayn. Hij weigerde partij te kiezen in de complexe machtsstrijd tussen regering, rebellen en extremistische groepen. Zijn loyaliteit lag niet bij een politieke partij, maar bij de mensen die bescherming nodig hadden. Hij bleef benadrukken dat geweld niet voortkomt uit de ware kern van religie. Zelfs toen extremisten oprukten, bleef hij onderscheid maken tussen terroristen en de grote meerderheid van gewone moslims met wie hij jarenlang had samengeleefd.

Dat standpunt was niet vanzelfsprekend. In tijden van oorlog groeit vaak de behoefte aan eenvoudige verklaringen en duidelijke vijandbeelden. Mourad koos een andere weg. Hij bleef zoeken naar wat mensen verbindt, zelfs wanneer alles leek uiteen te vallen.

Gevangenschap door IS

In mei 2015 werd Mourad ontvoerd door strijders van Islamitische Staat (IS). Samen met een diaken werd hij gevangen gehouden, eerst in Raqqa en later in Palmyra. Tijdens zijn gevangenschap werd hij bedreigd, mishandeld en onder druk gezet om zich tot de islam te bekeren. Hij weigerde.

Het is opvallend dat Mourad na zijn vrijlating niet sprak in termen van haat of wraak. In plaats daarvan vertelde hij over de mensen die hem hadden geholpen te overleven. Zijn ontsnapping kwam mede tot stand dankzij moslimbewoners van Al-Qaryatayn die hun eigen leven riskeerden om hem te bevrijden.

Terwijl extremisten probeerden christenen en moslims tegen elkaar op te zetten, bewezen gewone burgers het tegendeel. De redding van Mourad liet zien dat solidariteit sterker kan zijn dan ideologie.

Die ervaring bevestigde voor hem wat hij altijd had geloofd: dat mensen nooit volledig samen vallen met de groepen waartoe zij behoren. Achter iedere religie, nationaliteit of politieke overtuiging schuilt een mens die in staat is tot mededogen en moed.

Vertrouwen

In 2022 publiceerde Höhne-Sparborth een artikel onder de titel 'Geweld kan nooit vrede brengen', gebaseerd op een dringend appèl van Mourad aan de internationale gemeenschap. Daarin waarschuwde de Syrische geestelijke voor de verleiding om geweld met geweld te beantwoorden. De oorlog in Syrië had volgens hem al bewezen dat militaire oplossingen zelden duurzame vrede brengen. Iedere overwinning creëert nieuwe verliezers. Iedere vernedering vormt de voedingsbodem voor nieuwe conflicten.

Mourad sprak daarbij niet alleen over Syrië. Hij richtte zich ook tot Europa en het Westen. Zijn boodschap was dat vrede begint met het vermogen om de menselijkheid van de ander te blijven zien. Dat geldt zowel voor conflicten tussen religies als voor politieke tegenstellingen. Deze houding sluit aan bij een diepere spirituele traditie van het Midden-Oosten, waarin gastvrijheid, verzoening en respect voor de ander centraal staan. Mourad vertegenwoordigt een vorm van christendom die niet wordt gekenmerkt door angst voor de ander, maar door vertrouwen.

Een kerk die blijft

Na zijn bevrijding verbleef Mourad enige tijd in Irak, waar hij vluchtelingen begeleidde die voor IS waren gevlucht. Later keerde hij terug naar Syrië. In 2023 werd hij benoemd tot Syrisch-katholiek aartsbisschop van Homs.

Daarmee kreeg hij verantwoordelijkheid voor een regio die zwaar getroffen is door oorlog, emigratie en economische crisis. Veel Syrische christenen hebben het land verlaten. Kerken zijn beschadigd of verlaten. Voor veel gezinnen lijkt de toekomst onzeker.

Toch blijft Mourad oproepen tot blijven, opbouwen en hopen. Hij ziet de aanwezigheid van christenen in Syrië niet als een overblijfsel uit het verleden, maar als een levende bijdrage aan de toekomst van het land. Volgens hem hebben christenen, moslims en andere gemeenschappen elkaar nodig om Syrië opnieuw op te bouwen.

Een boodschap voor onze tijd

De actualiteit van Jacques Mourad is misschien groter dan ooit. We leven in een tijd waarin oorlog opnieuw een centrale plaats heeft ingenomen op de politieke agenda. De oorlog in Oekraïne duurt voort. Het geweld in Gaza en Israël heeft diepe wonden geslagen. Wereldwijd nemen spanningen toe en stijgen defensiebudgetten naar recordhoogte.

Perspectief

Binnen de vredesbeweging roept dat moeilijke vragen op. Hoe verhoudt pacifisme zich tot zelfverdediging? Is geweld ooit gerechtvaardigd? Hoe blijf je spreken over vrede wanneer de werkelijkheid zo gewelddadig is? Mourad biedt geen eenvoudige antwoorden. Wat hij wel biedt, is een perspectief dat in het publieke debat vaak ontbreekt. Als iemand die zelf slachtoffer werd van oorlog en terreur, blijft hij benadrukken dat geweld uiteindelijk geen duurzame oplossing biedt. Elke overwinning die uitsluitend op geweld berust, draagt volgens hem de kiemen van een volgend conflict al in zich. Dat betekent niet dat hij blind is voor de realiteit. Hij weet als geen ander hoe gevaarlijk extremisme kan zijn. Maar juist daarom waarschuwt hij voor de verleiding om dezelfde logica van geweld over te nemen.

Hoop als verzet

Misschien is dat wat Jacques Mourad zo bijzonder maakt. Hij spreekt over hoop zonder de werkelijkheid te verdoezelen. Grote delen van Syrië liggen nog steeds in puin en miljoenen mensen leven in onzekerheid. Toch blijft hij oproepen om te bouwen aan een gezamenlijke toekomst. Daarmee belichaamt hij een vorm van hoop die ook voor de vredesbeweging van betekenis is. Niet de hoop dat alles vanzelf goed komt, maar de keuze om ondanks alles te blijven werken aan ontmoeting, dialoog en verzoening. ◀

Waar religieuze identiteit vaak wordt gebruikt om grenzen te trekken, ziet Jacques Mourad geloof als een brug tussen mensen.

In de tijd der catastrofes

De Duitse theoloog K.E.H. Oppenheimer schreef over de twintigste eeuw het boek *In de tijd der catastrofes*. Met de bedoeling ons meer bezonnen en moediger te maken reikt hij ons veel aan, vanuit zijn eigen ervaringen en die van belangrijke tijdgenoten, voor de catastrofes in onze tijd.

Anne Nijssen

Oppenheimer leefde als het ware op de grens tussen Duitsland en Nederland. Geboren in Duitsland in 1905 maakte hij als kind de Eerste Wereldoorlog mee. Vader en broers waren officieren. Hun ervaringen werkten sterk op hem in. Hij studeerde filosofie in Berlijn. Toen de Belijdende Kerk in Duitsland partij koos en in verzet kwam, besloot hij later theologie te gaan studeren.

In 1934 is hij met zijn vrouw uitgeweken naar Nederland. Na de studie theologie in Groningen werd Oppenheimer predikant van de Nederlands Hervormde kerk in een dorp dichtbij de Duitse grens. In de Tweede Wereldoorlog raakte hij nauw betrokken bij het illegale werk. Na een oproep voor (Duitse) militaire dienst, dook hij onder met vrouw en kind.

Zijn specifieke positie als emigrant in een land dat door zijn land van afkomst bezet werd en zijn positie als predikant, letterlijk aan de grens, heeft hem veel te denken gegeven. Dit doet hij sterk in verbinding met schrijvers, dissidenten, theologen en filosofen. In dit boek met de ondertitel *Grenzen en mogelijkheden van verzet*, geeft Oppenheimer hen alle ruimte voor vragen als: Hoe handhaven we vrijheid en moraliteit in een tijd van catastrofes? Hoe laveren we tussen vrijheid en vrees? Welke keuze maken we als het erop aankomt? Hoe bewaren we onze integriteit?

Wil tot waarheid

Oppenheimer ervoer in de dertiger jaren de Belijdende Kerk als pijler en fundament van waarheid. Deze kerk koos partij en verzette zich waar mogelijk. Aan de betekenis van de kerk voor de waarheid hield Oppenheimer vast: de kerk heeft als taak mensen wakker te schudden en het geweten aan te scherpen. Dat neemt niet weg dat hij openstaat voor waarheidsvinding buiten de kerk.

Met instemming citeert hij K. Jaspers: 'Waarheid beslist over de integriteit en rechtschapenheid van de mens.' (p.114) Groot respect heeft hij voor dissidenten zoals Solsjenitsyn, die hij als ooggetuige van de waarheid beschouwt.

Op de betekenis van Barth in en voor de kerkstrijd gaat het boek uitgebreid in. Persoonlijk werd Oppenheimer geraakt door de woorden van Barth in een voordracht in Groningen: 'Het probleem ligt niet bij hen, die Europa openlijk van de humaniteit beroven, die het tot chaos willen voeren. Het probleem ligt hierin, dat Europa zelf niet durft te beslissen, niet durft te kiezen en juist daarmee zelf reeds het kwade, dat dan vanzelf inhumaniteit insluit, gekozen heeft. De neutraliteit, de niet-résistance opent de deur voor de inhumaniteit.' (p.172) Een waarschuwing die nog erg actueel is.

Het geweten 'weet'

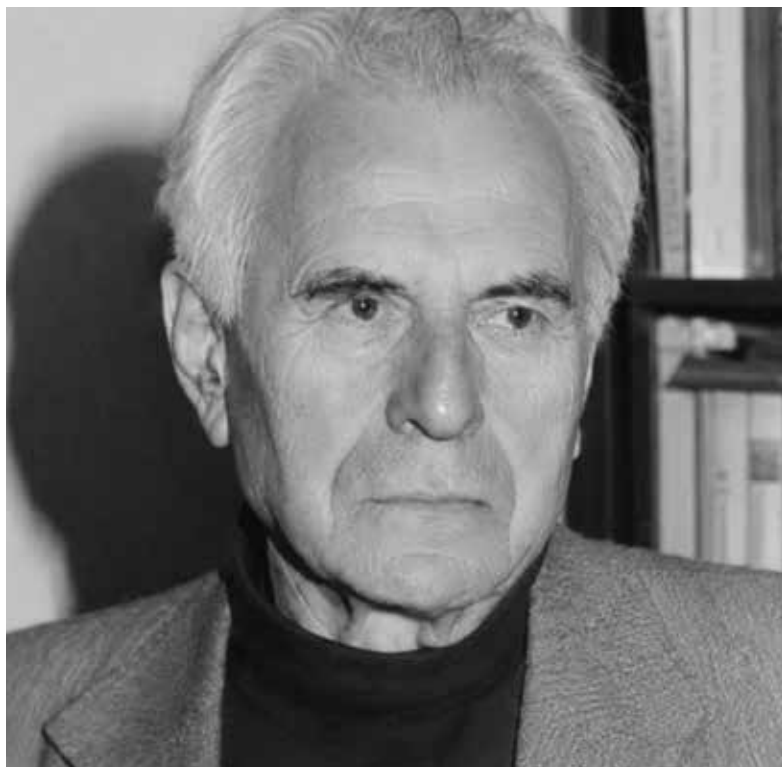
Oppenheimer gaat vooral in op het geweten van de individuele mens. 'Het risico is zijn geweten. Dat immers beslist. Het geweten 'weet'. Het geweten is de existentiële kennis der waarheid.' (p.27). Het gaat erom daaraan gehoor te geven, opdat je weet wat je te doen staat. Naar geweten handelen impliceert altijd angst. Zelf beslissen is het meest angstige voor mensen, maar het is cruciaal. De beslissing van de enkele mens kan er veel toe doen, het kan doorslaggevend zijn. Van de strikte wil tot waarheid van mensen die zich politiek engageren en zich historisch verantwoordelijk voelen hangt de toekomst af.

Afstand nemen als verzet

Verzet wordt door Oppenheimer breed opgevat. Het beperkt zich niet alleen tot directe actieve vormen van verzet ter plekke. Emigratie om politieke redenen is ook een legitieme mogelijkheid van verzet. Het is de weigering je te onderwerpen en daarmee verdedig je humaniteit. Het gaat hier om meer dan alleen behoud van leven. Overigens vindt hij het woord emigratie misleidend, omdat het hier gaat om ballingen, vluchtelingen. 'Exil' is een beter woord.

Uitgebreid worden schrijvers en dissidenten geciteerd die vanuit hun exil het naziregime

Verzet wordt door Oppenheimer breed opgevat.

bestreden en aan bewustwording werkten. Oppenheimer zag dit zelf ook als zijn taak en als de zin van zijn weggaan.

Ook emigratie naar binnen, fysiek aanwezig blijven maar met innerlijke distantie naar het regime, is een vorm van verzet. Passief verzet, maar een gecompliceerde vorm die heel veel vraagt. Oppenheimer gaat uitgebreid in op de keuze hiervoor van C.F. von Weizsäcker en K. Jaspers.

Ook de keuze van de dood, zelfmoord of zelfvernietiging, om politieke redenen is een concrete vorm van verzet. Het is de weigering willoos object te worden en de wil om 'in vrijheid, als mens, als subject te leven en te sterven'. (p.54) Het is een protest, een signaal.

Ondergronds verzet

Hoewel publiek verzet in Nederland nauwelijks mogelijk was, moesten predikanten, die het als hun taak zagen de waarheid te zeggen, wel naar buiten treden. Met name tijdens de preek. Gesterkt door zijn ervaringen in de Belijdende Kerk met mensen als Bonhoeffer, liet Oppenheimer zich leiden en dragen door het Evangelie, maar voelde zich 'als enkeling, onbeschermd, in elk opzicht weerloos.' (p.145)

Zo onderkent hij ook de moeilijke positie van kerkleiders. Ontstemd is hij dan ook over het feit dat vergeten wordt hoe belangrijk de kerk en theologie waren in de oorlog.

Zeer kritisch kijkt Oppenheimer naar de opstelling van de Nederlandse bevolking en over-

heidsinstellingen in de oorlog. Ondergronds verzet was vooral een zaak van de burger. Alle overheidsdiensten werkten loyaal mee met de bezetter. De Nederlandse politie was een hulporgaan van de bezetter. Met plichtsbetrachting zorgde men voor eigen veiligheid. De grenzen van het moreel aanvaardbare werden overschreden. Oppenheimer betreurt het ook dat de verleende medewerking nooit ter sprake is gekomen. Het besef van medeplichtigheid is uitgebleven. Vanuit zijn eigen ervaring weet hij heel goed dat ondergronds verzet veel van je vraagt: vasthouden aan fundamentele opvattingen van menselijkheid, gevaar en signalen ervan onder ogen durven zien, leven onder voortdurende spanning en leren leven met angst. Van Randwijk zegt: 'Het is niet waar, dat de dapperen van het verzet geen vrees kenden. Zij kenden vrees. En omdat zij nochtans hun plicht deden, waren zij misschien dapperen.' (p.122)

Volhouden van spanning vraagt psychische standvastigheid en morele training. Ook ander voorbereidend werk, zoals het serieus nemen van bedreigende uitspraken en teksten, is belangrijk. Zo had Oppenheimer de teksten van Hitler al in een vroeg stadium serieus genomen.

Beslissende keuzes

In de geschiedenis zijn wij subjecten of objecten. Het maken van keuzes is beslissend voor onze waardigheid als mens. 'De mens behoort zin te stichten in de gruwelijke onzin der geschiedenis (...) Waar hij dat doet, is hij mens.' (p.8)

De titel van het boek van de historicus Jan Romein, Tussen vrijheid en vrees, verwoordt precies wat Oppenheimer bedoelt: 'in het precaire ogenblik van de beslissing, tussen vrees en vrijheid, doen wij de keus, die beslist over vrijheid of onvrijheid, het behoud van onze identiteit of knechtschap, onze waardigheid als mens of het troosteloze van conformisme.' (p.7) Volgens Jan Romein zijn beschavingen 'mensenwerk, door mensenwil (...) opgekomen, door menselijk tekort te gronde gegaan, en als dat zo is, kunnen zij ook door menselijke inspanning en opheffing van dat tekort behouden blijven.' (p.25) Daarom is volgens Oppenheimer verzet en politiek engagement een morele plicht.

Hij eindigt zijn boek met de bemoediging dat we ons gesterkt kunnen voelen door geestverwanten en historisch verantwoordelijken, die ons voorgingen: 'Zij die stonden, staan en zullen staan' (Barth). Waarom zouden wij dan niet staan? ◀

Ik zag ze vliegen

Als het begon te schemeren in de tuin van het Italiaanse kindertehuis, zwierden er ineens zwarte vogels tussen de palmen. 'Oh, vleermuizen!', zei mijn vrouw dan, die zich altijd weer verbaasde over haar Jantje Beton. Buiten Italië zag ik ze niet meer, behalve een keer ergens in een grot, waar ze aan het plafond hingen.

Net als spinnen jagen vleermuizen sommige mensen de stuipen op het lijf. Zo ook het Haagse gemeentebestuur dat een woningblok in Spoorwijk – dicht bij 'Kerk in Laak' – wilde laten afbreken. Maar tot chagrijn van bestuurders en de aannemer waren er vleermuizen gesignaleerd in de leegstaande huizen.

Dus ging het slopen maandenlang niet door, want kleine dieren werpen in het beleid hun gewicht in de schaal. Dassen ondermijnen spoordijken, maar ze worden beter bejegend dan de muskusrat. Gewoon aardig zijn we voor hagedissen en padden. Ja zelfs de mus heeft privileges. In mijn Haagse tuin waren ze verdwenen, maar zat ik op de Loosduinse boulevard, dan was het een gekwetter van jewelste.

Nu Loosduinen z'n charme heeft verloren, ben ik onwetend van de huidige mussen-habitat. Soms hoor ik gemopper over de schroomvallige omgang met onze kleine medeschepselen. 'De beuk erin. Wat kóst dat niet en dat alles voor een paar ringslangen!'

Ondanks mijn botanische witte plekken, ben ik toch blij dat we in dit kleine land een vereniging als 'Natuurmonumenten' hebben en vele boeren en burgers die aandacht geven aan wat vaak over het hoofd gezien wordt. Tot zover het sprookje.

Defensielasten

Sinds het bezoek van de Amerikaanse president – nee, we noemen geen namen – is het nog geen oorlog, maar we moeten er wel allemaal op voorbereid zijn! De man die als premier de soldaten 'pang' liet roepen, bewoog ons parlement tot een gigantische verhoging van de defensielasten.

Er mogen weer tanks rijden door natuurgebieden, als de heide ligt te verdrogen wordt die in de fik geknald. En dan duurt het een week voordat Defensie toegeeft dat zulke oefeningen niet verstandig waren. Boeren moeten verdwijnen bij Natura 2000, maar Defensie,

Met mortieren schieten bij de Afsluitdijk, laag over de Wadden scheuren met straaljagers, boerenbedrijven saneren en midden in een natuur- en recreatiegebied een militair vliegveld. En dat alles voor onze veiligheid.

dat veel van die gebieden onder beheer heeft, zoekt slimme oplossingen. Met mortieren schieten bij de Afsluitdijk, laag over de Wadden scheuren met straaljagers, boerenbedrijven saneren, midden in een natuur- en recreatiegebied een militair vliegveld: wie bedenkt het. En dat alles voor onze veiligheid.

Niet geschoten...

Maar recent rapporteerde het Wereld Natuur Fonds dat de biodiversiteit op het land de afgelopen 35 jaar met 30 procent is afgenomen. De belangrijkste aanbeveling van het WNF is daarom: 'Maak als overheid de ecologie de basis van je beslissingen'. Ik zou denken dat we allereerst verantwoordelijk zijn dit kleine stukje aarde bewoonbaar over te dragen aan de komende generaties. Gewoon rekening houden met broedende vleermuizen. Want niet geschoten is altijd raak.

Rob van Essen

Folderupdate voor Vredesweek

Ter voorbereiding op de Vredesweek is de populaire folder *Aan vrede moet je bouwen* opnieuw uitgebracht. In zes kleurrijke pagina's komen actuele thema's aan bod, zoals

gedeelde veiligheid, kernwapens, militarisering, defensie-uitgaven en de relatie tussen klimaat en veiligheid. De folder is gratis en is in grotere aantallen te bestellen voor verspreiding tijdens de Vredesweek of andere activiteiten.

Bestellen: mail naar secretariaat@kerkenvrede.nl o.v.v. het gewenste aantal exemplaren.

Kritiek op Defensie-enquête

Kerk en Vrede ondersteunt een oproep aan zeventienjarigen om kritisch om te gaan met de nieuwe Defensie-enquête die samen met de dienstplichtregistratie wordt verstuurd.

De enquête brengt onder meer vaardigheden, interesses en bereidheid tot inzet voor Defensie in kaart. Critici vrezen dat hiermee een volgende stap wordt gezet richting verdere militarisering van de samenleving. Zij benadrukken dat deelname vrijwillig is en roepen jongeren op zich goed te informeren voordat zij de vragenlijst invullen.

Wapenaandelen dalen

Vorig jaar in Den Haag spraken NAVO-landen af hun militaire uitgaven te verhogen naar 3,5-5 procent van het bbp. In de jaren daarvoor, vanaf 2022, stegen de aandelenkoersen

Vredesplan voor Oekraïne

Kerk en Vrede pleit voor een Europees veiligheidsbeleid dat verder kijkt dan militaire steun alleen. In verschillende publicaties wordt opgeroepen tot een actief vredesbeleid rond de oorlog in Oekraïne, met aandacht voor diplomatie, onderhandelingen en vertrouwenwekkende maatregelen. Volgens *Kerk en Vrede* is duurzame vrede alleen mogelijk wanneer naast militaire en politieke belangen ook gewerkt wordt aan herstel van relaties, rechtvaardigheid en gezamenlijke veiligheid in Europa.

van Europese wapenfabrikanten sterk. Eerst met zo'n veertig procent per jaar. En in 2025 zelfs met honderd procent. Maar aandelenbeleggers geloven niet langer dat Europese landen de extreem hoge militaire uitgaven kunnen betalen. De wapenaandelen dalen.

“Vorig jaar draaide alles om ‘hoe geweldig is dit.’ Dit jaar draait alles om ‘hoe gaan we dit betalen?’”, zegt Charles Armitage, Europees wapenaandelenanalist bij Citi, tegen de *Financial Times*.

Vredesactivisten gearresteerd

Vijf vredesactivisten uit Duitsland, Ierland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk braken in september 2025 in bij wapenfabrikant Elbit Systems in Ulm in het zuidwesten van Duitsland. De Israëlische wapenfabrikant Elbit levert wapensystemen aan het Israëlische leger die deze wapens gebruikt in de genocide in Gaza. De activisten werden gearresteerd en staan nu terecht in een rechtbank in de Stammheim-gevangenis in Stuttgart. De openbaar aanklager beschuldigt de vredesactivisten van inbraak, beschadigen van spullen van Elbit Systems, het gebruiken van symbolen van Palestine Action en lidmaatschap van een criminele organisatie. Hoewel Palestine Action in Duitsland niet verboden is, gebruikt de openbaar aanklager Paragraaf 129 van het Duitse Wetboek van Strafrecht om de vredesactivisten te beschuldigen van het lidmaatschap van een criminele organisatie.

Op zoek naar vrede

‘Op zoek naar vrede’ is een documentaire van film- en documentairemaker Robbert Clignett over de Eerste Wereldoorlog en over

de opkomst van oorlogspropaganda. Ook in 2026 speelt oorlogspropaganda een belangrijke rol in het beïnvloeden van de publieke opinie. Experts als Daniele Ganser, Thomas Meyer, Harrie Salman, John Hoger-vorst en Terry Boardman delen hun inzichten en perspectieven.

Pacifist met machinegeweer

In de rubriek *Talen naar vrede* wordt elke keer een film, gedicht of literaire roman geanalyseerd. De besproken werken sluiten aan bij oorlogs- en vredethematiek.

Margreet
Hogeterp

Wat gebeurt er wanneer een overtuigd pacifist besluit een machinegeweer op te pakken? Die vraag staat centraal in *Normale mensen dragen geen machinegeweren* van de Oekraïense schrijver Artem Chapeye. Het is een klein boek, nauwelijks 144 pagina's, maar het roept grote vragen op over geweld, verantwoordelijkheid en de grenzen van pacifisme.

Existentiële zoektocht

Chapeye was vóór de Russische invasie van 2022 schrijver, journalist en activist. Hij vertaalde werk van Gandhi en Noam Chomsky en beschouwde zichzelf als pacifist. Toen Rusland Oekraïne binnenviel, vluchtte hij eerst met zijn gezin naar veiliger gebied. Niet veel later meldde hij zich vrijwillig aan bij het Oekraïense leger. In dit boek probeert hij te begrijpen hoe die keuze mogelijk was en wat zij met hem heeft gedaan.

Wie een oorlogsdagboek verwacht, komt bedrogen uit. Chapeye schrijft niet over militaire strategieën of heldhaftige gevechten. Zijn boek is vooral een morele en existentiële zoektocht. Hoe blijf je mens in oorlogstijd? Wat ben je verschuldigd aan anderen? En wanneer wordt niet-vechten een vorm van weggijken?

Geen held

Juist daarin ligt de kracht van dit boek.

Chapeye presenteert zichzelf niet als held. Integendeel.

Hij schrijft openhartig over zijn twijfels, schuldgevoelens en innerlijke tegenstrijdigheden. Hij worstelt met vrienden die het

land ontvluchtten, met zijn rol als vader en met de vraag of zijn vroegere overtuigingen nog standhouden wanneer een samenleving wordt aangevallen.

Dat voelt ook voor ons als lezers soms ongemakkelijk. Chapeye neemt afstand van wat hij zelf 'abstract pacifisme' noemt: een pacifisme dat volgens hem alleen mogelijk is zolang de werkelijkheid je niet dwingt tot een keuze. Zijn conclusie is niet dat vrede onbelangrijk is, maar dat vrede soms verdedigd moet worden. Dat standpunt zal niet iedere lezer overtuigen. Toch verdient het serieuze aandacht, juist omdat het niet afkomstig is van een militair denker, maar van iemand die dezelfde idealen koesterde als veel vredesactivisten.

Tegen verharding

Opvallend is dat Chapeye zich verzet tegen de verharding die oorlog met zich mee kan brengen. Hij beschrijft soldaten die huilen, voor dieren zorgen en hun kwetsbaarheid tonen. Tegen de verwachting in ervaart hij niet alleen meer woede, maar ook meer mededogen. Zelfs voor Russische soldaten die, net als hijzelf, verstrikt zijn geraakt in een werkelijkheid die zij niet hebben gekozen.

Ongemakkelijke vragen

Literair is het boek helder, persoonlijk en vaak ontroerend. Soms zijn de redeneringen niet helemaal consistent, maar juist dat maakt het geloofwaardig. Chapeye schrijft niet vanuit de veilige afstand van een studeerkamer, maar vanuit een oorlog die nog gaande is. Hij biedt geen afgeronde theorie, maar een eerlijk verslag van een mens die probeert zijn weg te vinden in een morele catastrofe.

Normale mensen dragen geen machinegeweren is geen pleidooi voor oorlog, maar een indringende getuigenis over wat oorlog met gewone mensen doet. Het boek stelt een ongemakkelijke vraag aan pacifisten én niet-pacifisten: wat zouden wij doen wanneer de geschiedenis plotseling voor onze deur stond? Misschien is het juist die vraag die dit boek zo waardevol maakt.

Artem Chapeye, 'Normale mensen dragen geen machinegeweren. Gedachten over oorlog'.

De Bezige Bij, 2026.

13-16 augustus Graceland Festival

Onder het thema 'Grond onder je Voeten' verkent Graceland Festival 2026 wat mensen houvast geeft in een onrustige tijd. Vier dagen lang zijn er lezingen, muziek, kunst, ontmoetingen en workshops rond zingeving, duurzaamheid en maatschappelijke betrokkenheid. Het festival vormt het tweede deel van een vierluik over het 'Land van Genade'. **Plaats:** Liempde. **Info:** gracelandfestival.nl.

T/m 23 augustus Leven in Palermo

Het Fotomuseum Den Haag toont het indringende werk van Letizia Battaglia (1935–2022). Vanaf de jaren zeventig legde zij het dagelijks leven in Palermo vast en bracht zij de gevolgen van het maffiageweld voor de Siciliaanse bevolking op indrukwekkende wijze in beeld. **Plaats:** Fotomuseum Den Haag. **Info:** fotomuseumdenhaag.nl.

T/m 23 augustus Mixedness is my Mythology

In haar eerste museale solotentoonstelling onderzoekt fotograaf Farren van Wyk de verweven geschiedenis van migratie, kolonialisme, apartheid en identiteit tussen Zuid-Afrika en Nederland. Persoonlijke verhalen en zwart-witfotografie vormen samen een indringende reflectie op afkomst en verbondenheid. **Plaats:** Fotomuseum Den Haag. **Info:** fotomuseumdenhaag.nl.

12 september Klimaatmars 2026

De Klimaatmars brengt duizenden mensen samen die aandacht vragen voor krachtig en rechtvaardig klimaatbeleid. **Info en aanmelden:** klimaatmars.nl.

18 september 'Kernwapens: toen en nu'

De Volksuniversiteit Utrecht organiseert een cursus van zes bijeenkomsten over de geschiedenis, actualiteit en toekomst van kernwapens. Aan de hand van historische ontwikkelingen en de huidige geopolitieke situatie wordt onderzocht welke rol kernwapens vandaag spelen en welke alternatieven denkbaar zijn. **Plaats:** Volksuniversiteit Utrecht. **Info:** volksuniversiteitutrecht.nl.

19-27 september Vredesweek 2026

Onder het motto 'Niets doen is geen optie' organiseert PAX de jaarlijkse Vredesweek. Door heel Nederland vinden honderden activiteiten plaats, waaronder filmavonden, debatten, concerten, maaltijden en interreligieuze ontmoetingen. **Info:** paxvoorvrede.nl/vredesweek.

19 september Open Energiedag

Tientallen duurzame energieprojecten en energiecoöperaties openen hun deuren. Maak kennis met wind-energie, zonneparken, geothermie en warmtenetten en ontdek hoe lokaal wordt gewerkt aan de energietransitie. **Info:** hier.nu/agenda/open-energiedag-2026.

19 september Fietsen voor het klimaat

Voor de tweede keer verandert Nederland in één grote fietsbeweging voor het klimaat. In het hele land worden fietsroutes georganiseerd langs duurzame initiatieven, energieprojecten en plekken waar al wordt gewerkt aan een fossielvrije toekomst. **Info:** knwu.nl.

19 september NLVegan Fair

De NLVegan Fair brengt producenten, organisaties en bezoekers samen rond een plantaardige leefstijl. Naast een uitgebreid aanbod van producten zijn er proeverijen, lezingen en activiteiten die laten zien hoe veganisme kan bijdragen aan een duurzamere samenleving. **Plaats:** Laurenskerk, Rotterdam. **Tijd:** 11.00-18.00 uur. **Info:** veganisme.org.

21 en 24 september Concert voor de Dag van de Vrede

Ter gelegenheid van de Internationale Dag van de Vrede organiseren het Nederlands Blazers Ensemble en Stichting Vluchteling weer het Concert voor de Dag van de Vrede. **Plaats:** 21 sept.: TivoliVredenburg Utrecht. 24 sept.: PHIL Haarlem. **Tijd:** 20.00 uur. **Info:** nbe.nl.

3 oktober Inspiratiedag Franciscus

Aan de vooravond van de 800e sterfdag van Franciscus van Assisi organiseert Stichting De 7evende Hemel een inspiratiedag over zijn levensweg en betekenis voor thema's als eenvoud, vrede, zorg voor de schepping en verbondenheid. **Plaats:** Akoesticum, Ede. **Info:** 7evendehemel.nl.

De vrede

Kijk, daar gaat de vrede.
Iedereen springt op.
Waar? Daar! In die blauwe jas!
Ze drukken hun neus tegen het raam,
leunen op elkaars schouders.
Hij is heel klein.
Ze hebben hem nog nooit gezien.
Ze roepen: vrede! vrede!
Hij hoort hen niet,
verdwijnt uit hun gezicht.

Ze voelen hun hart bonzen
en gaan weer naar binnen,
grijpen elkaar beet
en aarzelen.
Moeten ze elkaar doodslaan
of moeten ze elkaar kussen?
Wat moeten ze doen?
Jij mag het zeggen, fluisteren ze.
Nee, jij.
Nee, jij!
Jij!!

Toon Tellegen

Uit: 'Gedichten 1977-1999', Querido, 2000

